

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ І ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖИТТЄВОГО СВІТУ ЛЮДИНИ В УМОВАХ УРБАНІСТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДОБИ МОДЕРНУ

КАТЕРИНА, ЗІНОВ'ЄВА¹

*В місто вливається свіжа кров села,
що змінить його вигляд і істоту.
«Місто» В. Підмогильний*

Анотація

Глобальні виклики і урбаністичні процеси сьогодення створюють закономірне питання для розвитку філософського дискурсу на основі екзистенційних викликів, з якими стикається індивід у пошуках сенсу життя. Тому у даній статті розглядається життєвий світ української людини доби модерну, який має складну структурну позицію у плані зрушення і кризи ідентичності, і як наслідок становлення нової свідомості. Постановка проблеми полягає у виявленні екзистенційних проблем і їхній вплив на подальший розвиток антропологічної трансформації. Метою даного дослідження є продемонструвати екзистенційні проблеми і наслідки трансформації життєвого світу людини в умовах глобальної урбанізації. Звертаючись до аналізу життєвого світу через дослідника і популяризатора філософських ідей М. Шинкарука, можна говорити що даний концепт є важливою категорією, яка дає глибоке обґрунтування глибинного зв'язку людини з реальністю, яка її оточує. Щоб проаналізувати поняття життєвий світ крізь призму екзистенційної філософії в умовах урбаністики в українській літературі доби модерну звернулись до європейських авторів із екзистенційними мотивами (Жанна Поля Сартра і Альбера Камю), де відслідкували взаємозв'язок, як і у В. Підмогильного, що місто – байдужа реальність, де неможливо знайти консенсус між бажаннями, де людину переслідує трансформація як соціальна так і фізична, і як наслідок відбувається абсурдність власного існування, тобто трансформація суб'єкта призводить до втрати власної сутності. Тому як висновок, екзистенційні виклики у міському середовищі є не лише джерелом нового індивідуально загостреного почуття самосвідомості, але й виступають простором для самотнього відчуження і внутрішньої амбіційної боротьби за краще майбутнє в умовах урбаністичних процесів. Центральною темою роботи, де аналізували вплив соціального тиску і відчуження, де М. Маклюєн зробив акцент на злитті світів в єдиний інформаційний простір, а В. Підмогильний зосередився на психологічних аспектах і досвіді людини, що намагається почути власний голос, зберегти індивідуальність. Отже, динамічна трансформація у життєвому світі української людини доби модерну є ознакою посилення пошуків нових смислів та ідентичності, де відбувається криза цінностей.

Ключові слова: екзистенційні виклики, урбаністичні процеси, життєвий світ, трансформація індивіда.

Актуальність теми дослідження: Глобальні виклики і урбаністичні процеси сьогодення створюють закономірне питання для розвитку філософського дискурсу на основі екзистенційних викликів, з якими стикається індивід у пошуках сенсу життя. Життєвий світ української людини доби модерну має складну структурну позицію у плані зрушення і кризи ідентичності і як наслідок становлення нової свідомості. Тому дана проблема постає з новою актуальною силою для дослідження трансформації життєвого світу людини в умовах урбаністичних процесів в українській літературі доби модерну, де відбувається

соціальний тиск і відчуження з боку індивіда задля збереження особистого простору.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями полягає у виявленні екзистенційних проблем і їхній вплив на подальший розвиток антропологічної трансформації. Відтак, розуміння життєвого світу людини в українській літературі доби модерну забезпечує виявлення динаміки до розвитку глобальної проблеми за стрімкого розвитку урбаністичних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які ми будемо опиратися в даному дослідженні ґрунтується на матеріалах вітчизняних авторів: Артюх В., Василичин І., Титар О., Малинівська І., Шлемкевич М. Також для формування уявлення про розвиток урбаністичних процесів на теренах України і впливу європейської філософії на

¹ Харківський педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна)

E-mail: ekaterinalisishina@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-0476-5475>

трансформацію людини звернемося до напрацювань наступних авторів: К. Ясперс, А. Камю, Ж. П. Сартр, М. Маклюен. Таким чином, ми будемо звертатися до авторів, які дають обґрунтування екзистенційним проблемам і висвітлюють трансформацію людини в умовах урбаністики.

Постановка завдання: питання сенсу існування в умовах глобального розвитку урбаністичних процесів

Постановка проблеми: екзистенційні пошуки людини, на прикладі творчості Валер'яна Підмогильного, літературні контексти модерну, які проходять через процеси внутрішньої трансформації людини в умовах соціального і культурного становлення.

Метою даного дослідження є продемонструвати екзистенційні проблеми і наслідки трансформації життєвого світу людини в умовах глобальної урбанізації.

Виклад основного матеріалу. Криза ідентичності – найголовніша проблема трансформації людини в умовах урбаністики, позаяк місто постає як платформа для демонстрації особистісної взаємодії. Місто – це символічний випробувальний простір, де людина демонструє свої навички самопізнання, коли залишається сам на сам із екзистенційними проблемами.

Поняття життєвий світ, яке ввів німецький філософ Е. Гуссерль, використовується для опису безпосередніх, первинних переживань людини, осмислення цінностей і для орієнтації та взаємодії з іншими людьми. Звертаючись до аналізу життєвого світу через дослідника і популяризатора філософських ідей М. Шинкарука, можна говорити що даний концепт є важливою категорією, яка дає глибоке обґрунтування глибинного зв'язку людини з реальністю, яка її оточує. До особливих ознак життєвого світу М. Шинкарук відносить автентичність. Він говорив, що важливо в умовах глобалізації, у даному випадку досліджуваної тематики урбанізації, не втратити свою автентичність, не зазнати впливу міської культури, а залишитися у своєму справжньому світі. І як наслідок, життєвий світ формує світосприйняття сприйняття екзистенційних викликів і особливо збереження своєї ідентичності (Shynkaruk, 1994).

Досліджуючи наукові доробки Б. Шульца, ми можемо проводити паралель для розуміння і зображення трансформації людини під впливом зовнішніх обставин, і як наслідок внутрішні переживання приводили до перетворення люд-

ської психіки. Дані процеси можна співвіднести із модерністськими пошуками самовираження і сприйняття реальності через суб'єктивну природню установку свідомості. У даному випадку людина має бути відкрита до всезагального універсуму, де охоплюється природня реальність, де людина не захищена перед хаотичністю фізичного світу (Artiukh, 2014).

Антропологічна трагедія Степана Радченка трактується як втрата своєї автентичності і моральних орієнтирів, де в процесі своєї особистісної трансформації під впливом міста віддається від власної сутності. Дегуманізація особистості, яка є частиною антропологічної трагедії, призводить до моральної деградації і відчуження. Тому звертаючись до європейських авторів із екзистенційними мотивами (Жанна Поля Сартра і Альбера Камю) прослідковуємо, як і у В. Підмогильного, що місто – байдужа реальність, де неможливо знайти консенсус між бажаннями, де людину переслідує трансформація як соціальна так і фізична, і як наслідок відбувається абсурдність власного існування, тобто прогресивний стан молодого хлопця призводить до втрати власної сутності. Простір, який описав у своєму романі Валер'ян Підмогильний продукує екзистенційну кризу і глибоко трансформує людину. А. Камю і Ж. П. Сартр подібно дають опис міста, який постає рушійною силою і поштовхом до початку процесу внутрішньої деструкції і відчуження (Sartre, 2021). Таким чином, антропологічна трагедія для головних героїв веде до втрати ілюзій і екзистенційного вибору (місто постає як деструктивний фон).

Місто для людини стає обмеженим простором, де відбувається криза самосприйняття, відкривається і гостро постає питання абсурдності буття і внутрішньої порожнечі. Екзистенціалізм за Сартром – це самовизначення, а не передвизначення долі, тобто людина кожного дня визначає своє життя самостійно. (Sartre, 2021). Таким чином людина себе звільняє тим, що свідомо шукає себе і вирішує діяти, щоб змінити ситуацію.

Маршал Маклюен зауважував, що «глобальне село» має концептуальний ключ до осмислення змін, які несе в собі цифрова епоха. «Глобальне село» – це не тільки об'єднання, але й, насамперед, джерело конфліктів інтересів сторін, де будуть у подальшому стерті усі світоглядні кордони, і в соціальній сфері зосереджується міжособистісна напруга. Центральною темою «глобального села» є люди, які зазнають соціального

тиску і відчуження, будучи на фізичній відстані. М. Маклюен наголошує на глобальних технологіях, які змінили сприйняття інформації і мислення людини у соціальному осередку, завдяки чому приватний простір втрачає свою значущість і людина стає предметом всезагального спостереження. Людина втрачає свою приватність, де стираються ціннісні орієнтації розвитку індивіда, зникає унікальність (Makliuen, 2024). У противагу «глобальному селу» Маршала Маклюена Підмогильний у своєму творі «Місто», де головний герой прагне до самовираження і чинить психологічний опір, на своєму досвіді показує, що можна не піддатися соціальному тиску, зберегти свою індивідуальність, не розчинитися у масовій культурі, а почути власний голос. Тобто, на відміну від М. Маклюена, де людина розчиняється у «глобальному селі», власне В. Підмогильний зумів продемонструвати сильного індивіда, який відстоює свій особистий простір через внутрішню силу і власні амбіції.

Індивідуальне вираження людини у романі В. Підмогильного сприяє прагненню до особистого збагачення та самоствердження за рахунок відмови від морального сприйняття світу і ставлячи егоїстичне покликання самореалізації. Внутрішнє відчуження – як один із елементів екзистенційних викликів загострює питання особистісного відчуття самотності і внутрішнього спустошення. Парадоксальна наповненість міста не дає можливості герою відчуття своє призначення, а навпаки відбувається відчуження та зустріч із собою. Трансформація головного героя заключається у наступному: досягнувши соціального успіху суб'єкт перетворився на переможця, але без традиційних моральних орієнтирів, які закладали фундамент для душевної рівноваги і гармонії сприйняття навколишнього світу і внутрішнього Я. Тобто відбувся розрив, втрата зв'язку із собою колишнім. Урбаністичні процеси становлять виклики для екзистенційного життя людини, де головний герой Степан Радченко ставить під великий сумнів усе своє відношення до життя і цінностей, які набув у сільському середовищі (Pidmohylnyi, 2022). Автентичне збереження цілісного свого духовного розвитку надає серйозні виклики в умовах стрімкого зростання ролі міста у житті людини, адже внутрішній конфлікт залишається відкритим питанням часу.

Всеобіймаюча криза людини в період становлення доби українського модерну призводить до пошуку нових

орієнтирів і усвідомлення свого буття. На думку М. Шлемкевича потрібно «вивести українську людину із стану заблуканості у світоглядних засадах свого існування». Українські письменники у своїх філософських творах ставлять людину і її свободу на постамент дослідницького пізнання людського екзистенційного стану. Для розвитку культурної національної самосвідомості українців необхідно винести свою самобутність за зовнішні впливи глобалізації (Shlemkevych, 1954). Урбаністичні процеси приводять людину до особистісних змін її аксіологічних вподобань, тому і місто для головного героя стає фізичним простором і «лакмусовим папірцем» для самовизначення і самовдосконалення своїх амбіцій. Вплив міста на головного героя, в даному випадку, має негативний характер, адже відбувається втрата своєї первинної ідентичності задля того, щоб стати частиною міської культури. Таким чином, відбувається викорінення усього сільського, але успіх будь-якою ціною, для Степана Радченка стимулює загострений прояв індивідуалізму, де аксіологічно відбувається переорієнтування на особистий успіх. Драматизм етичних переорієнтирів підкреслює і пробуджує моральні дилеми у головного героя, який для досягнення власних цілей іде на компроміси зі своєю совістю. Моральне переорієнтування під впливом урбаністичних досвідів призводить Степана Радченка до ізоляції особистості, де через потребу постійного самоствердження створює відчуття відчуженості і націлює особистість на самотність.

Урбаністичні процеси, які ми аналізуємо в роботі через призму роману «Місто» і його головного героя Степана Радченка приводять людину до внутрішньої трансформації. Дана зміна виступає каталізатором переінакшення, які руйнують сталі моральні установки людини. Філософія екзистенціалізму в українській літературі глибоко просякнута індивідуалізмом і свободою. І на цьому прикладі відображена особистість, яка наділена особливими рисами свідомості та відповідальності за подальші кроки у своєму житті (Pidmohylnyi, 2022).

Валер'ян Підмогильний ключовим аспектом у своєму творі ставить питання пошуку власного «Я» головного героя, де він переживає особливу духовну кризу в умовах урбаністичного світу. Екзистенційна самотність призводить особистість до духовного занепаду і як наслідок – до байдужості і ворожості у суспільстві (Pidmohylnyi, 2022).

Філософія екзистенціалізму ставить перед людиною питання свободи вибору, але особистість має бути відповідальна за свої дії. Як бачимо, відбувається психологічна і соціальна трансформація суб'єкта в умовах урбаністики. Степан Радченко завойовує місто через подвійний орієнтир двоїстості душі і тіла, тобто відбувається філософсько-соціальний дискурс життя людини у місті, утвердженість головного героя задля внутрішнього балансу у психологічно-соціальному середовищі. У часи, коли людині потрібна свобода постають умови для самовизначення і буттєвого укорінення. Самотність і відчуження призводять до граничних ситуацій. Карл Ясперс – філософ, який заклав основи філософії екзистенціалізму ввів поняття граничної ситуації. У проміжок часу, коли людина стикається із граничною ситуацією вона самотня і ось ця самотність і відкриває істинність власного існування. Відвагу зробити правильний вибір через складність і неочевидність кінцевого результату – екзистенційний характер і особливість головного героя Степана Радченка. Антропологічна трагедія Степана Радченка виступає як спосіб розкриття екзистенційних проблем, але стикається зі свободою і відповідальністю пошуком сенсу буття і абсурдністю життєвих викликів (Yaspers, 2009).

Висновки. Центральною темою роботи, де аналізували вплив соціального тиску і відчуження, де М. Маклюен зробив акцент на злитті світів в єдиний інформаційний простір, а В. Підмогильний зосередився на психологічних аспектах і досвіді людини, що намагається почути власний голос, зберегти індивідуальність. Таким чином, екзистенційні виклики у міському середовищі є не лише джерелом нового індивідуально загостреного почуття самосвідомості, але й виступають простором для самотнього відчуження і внутрішньої амбіційної боротьби за краще майбутнє в умовах урбаністичних процесів. Тобто наслідки трансформації для аналітичної складової внутрішнього подієвого становлення людини можуть бути як позитивними так і згубними для людини із сталими простими ціннісними орієнтирами по життю. А антропологічна трагедія Степана Радченка виступає як спосіб розкриття екзистенційних проблем, але стикається зі свободою і відповідальністю пошуком сенсу буття і абсурдністю життєвих викликів.

Отже, динамічна трансформація у життєвому світі української людини доби модерну є ознакою посилення пошуків нових смислів та ідентичності, де відбувається криза цінностей.

Список використаних джерел

- Артюх В. Філософія історії екзистенціалізму та її українські аналоги. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. *Серія «Теорія культури і філософія науки»*, 2014. С. 49-54.
- Залеська Онишкевич Л. Текст і гра. Українська модерна драма. Львів: *Літопис*, 2009. С. 467.
- Камю А. Чума. Харків: *Фоліо*, 2006. С. 288.
- Маклюен М. Галактика Гутенберга. Київ: Лабораторія, Ніка-центр, 2024. С. 384.
- Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: [монографія]. Київ: *Либідь*, 1999. С. 446.
- Підмогильний В. Місто. Тернопіль: *Богдан*, 2022. С. 320.
- Сартр Ж. П. Буття і ніщо. *КДС*, 2021. С. 644.
- Сартр Ж. П. Екзистенціалізм – це гуманізм. *Психологія і суспільство*. 2022. №2 С. 49-65.
- Титар О. В. Український екзистенціалізм у пошуках гуманістичних культурних орієнтирів: філософія нового українського урбанізму «Третьої революції». Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. *Серія «Теорія культури і філософія науки»*, 2018. С. 34-39.
- Шинкарук М. І. Поняття життєвого світу в контексті феноменології та екзистенціалізму. Людина і світ. Київ: *Наукова думка*, 1994. С. 27–35.
- Шлемкевич М. Загублена українська людина. Нью-Йорк, 1954. С.157.
- Ясперс К. Психологія світоглядів. Київ: *Юніверс*, 2009. С. 464.

References

- Artiukh V. (2014). *Filosofia istorii ekzystentsializmu ta yii ukrainski analohy*. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seria «Teoriia kultury i filosofia nauky». 49-54.
- Zaleska Onyshkevych L. (2009). *Tekst i hra. Ukrainska moderna drama*. Lviv: *Litopys*, 2009. 467.
- Kamiu A. (2006). *Chuma*. Kharkiv: *Folio*. 288.
- Makliuen M. (2024). *Halaktyka Hutenberha*. Kyiv: Laboratoriia, Nika-tsentr. 384.
- Pavlychko S. (1999). *Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi: [monohrafiia]*. Kyiv: *Lybid*. 446.
- Pidmohylnyi V. (2022). *Misto*. Ternopil: *Bohdan*. 320.

Sartr Zh. P. (2021). Buttia i nishcho. *KDS*. 644.

Sartr Zh. P. (2022). Ekzystentsializm – tse humanizm. *Psykholohiia i suspilstvo*. 2. 49-65.

Tytar O. V. (2018). Ukrainyskyi ekzystentsializm u poshukakh humanistychnykh kulturnykh oriientyriv: filosofiiia novoho ukrainskoho urbanizmu «Tretoi revoliutsii». *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia «Teoriia kultury i filosofiiia nauky»*. 34-39.

Shynkaruk M. I. (1994). Poniattia zhyttievoho svitu v konteksti fenomenolohii ta ekzystentsializmu. *Liudyna i svit. Kyiv: Naukova dumka*. 27–35.

Shlemkevych M. (1954). *Zahublena ukrainska liudyna*. Niu-York. 157.

Yaspers K. (2009). *Psykholohiia svitohliadiv*. Kyiv: *Yunivers*. 464.

KATERYNA, ZINOVIEVA – postgraduate,

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: ekaterinalisishina@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-0476-5475>

EXISTENTIAL PROBLEMS AND TRANSFORMATION OF THE HUMAN LIFE WORLD IN THE CONTEXT OF URBANISM IN UKRAINIAN LITERATURE OF THE MODERN

Abstract

The global challenges and urban processes of our time create a natural question for the development of philosophical discourse based on the existential challenges faced by an individual in search of the meaning of life. Therefore, this article examines the life world of a Ukrainian person of the modern era, which has a complex structural position in terms of shifts and crises of identity, and as a result, the formation of a new consciousness. The problem is to identify existential problems and their impact on the further development of anthropological transformation. The purpose of this study is to demonstrate the existential problems and consequences of the transformation of the human life world in the context of global urbanization. Referring to the analysis of the life world through the researcher and popularizer of philosophical ideas M. Shynkaruk, we can say that this concept is an important category that provides a deep justification of the deep connection between a person and the reality that surrounds him or her. In order to analyze the concept of the life world through the prism of existential philosophy in the context of urbanism in Ukrainian literature of the modern era, we turned to European authors with existential motifs (Jean Paul Sartre and Albert Camus), where we traced the relationship, as in V. Pidmohylnyi's case, that the city is a fable. Pidmohylnyi, that the city is an indifferent reality where it is impossible to find a consensus between desires, where a person is pursued by transformation, both social and physical, and as a result, the absurdity of his or her own existence occurs, that is, the transformation of the subject leads to the loss of his or her own essence. Therefore, in conclusion, existential challenges in the urban environment are not only a source of a new individually heightened sense of self-awareness, but also a space for lonely alienation and internal ambitious struggle for a better future in the context of urban processes. The central theme of the paper analyzing the impact of social pressure and alienation, where M. McLuhan emphasized the merging of worlds into a single information space, and V. Pidmohylnyi focused on the psychological aspects and experience of a person trying to hear his or her own voice and preserve individuality. Thus, the dynamic transformation in the life world of a modern Ukrainian person is a sign of the growing search for new meanings and identity, where there is a crisis of values.

Key words: existential challenges, urban processes, life world, transformation of the individual.

© The Authors(s) 2024

This is an open access article under

The Creative Commons CC BY license

Received date 10.10.2024

Accepted date 25.10.2024

Published date 15.11.2024

How to cite: Катерина, Зінов'єва. Екзистенційні проблеми і трансформація життєвого світу людини в умовах урбаністики в українській літературі доби модерну. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 40–45
doi <https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-05>